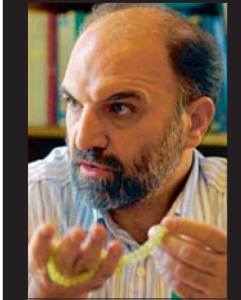

Iran. Mohammad Khatami fortjener prisen fra Aarhus Universitet; han er for oprettelsen af en retsstat, for frihed og borgerrettigheder, siger den iranske filosof Abdolkarim Soroush i et eksklusivt interview, hvori han også taler om den nødvendige fortolkningsfrihed og Den Islamiske Republiks deroute.

Vi vil et religiøst demokrati!

»At åbne for fortolkningsfrihed er det første skridt frem mod frihed i vores samfund. Religion er én ting, forståelse af religion er en anden. Der kan ikke og bør ikke være nogen officiel fortolkning af en religion.«

Abdolkarim Soroush

FOOTO: OLIVIER LABAN-MATTEI

Revolutionsgardens øverste ledelse har indset, at man ikke kan løse den nuværende konflikt med magt. De er nødt til at gå i dialog, mener Soroush.

AF PERNILLE BRAMMING

WASHINGTON – Samfundsfilosofen Abdolkarim Soroush' kontroversielle tanker er blandt de bærende for reformbevægelsen i Iran, og der er dem, der gerne vil udnævne ham til at være den islamiske verdens svar på Martin Luther. Det er også dem, der i anledning af, at Soroush modtog Erasmusprisen i 2004 – har sagt, at han er en muslimsk Erasmus. Selv peger han på 1600-tallets filosof Baruch Spinoza som sit store forbillede. Soroush værker ligger til grund for 1700-tallets oplysningstid og den moderne bibelkritik, og det kostede ham båndlysning fra det jødiske samfund i Holland.

»Jeg besøgte Spinozas grav på kirkegården ved Nieuwe Kerk flere gange, mens jeg boede i Leiden. Spinoza måtte også forlade sit samfund og leve alene og lide under følelsen af isolation,« fortæller den 64-årige Abdolkarim Soroush.

Ordene falder uden skygge af beklagelse i stemmen, snarere som var det en indrømmelse fremkommet efter den selvovervindelse, det kræver at blotte sådanne følelser. Men hvem ville ikke gerne gribe i en flig af Spinozas kappe, når ægtfælle og fem børn bor i Teheran, mens dødsstrusler har tvunget én af sted på en forelægnings år lang akademisk odyssé: fra Harvard over Yale til Princeton, videre til Wissenschaftskolleg i Berlin, Leiden Universitet og tilbage til USA, til Georgetown University og nu senest The Thomas Kluge Center, som har til huse i Library of Congress på Capitol Hill.

»Og hvem har ikke brug for et forbløddigt holdpunkt, hvis de har kontor i Thomas Jefferson Building, som er så vældig, at selv den venlige kvinde i informationen ikke kan forklare vejen. Hun må tage et kort over bygningen i hånden, da hun ledsager Weekendavisen det første stykke vej.

Den umiddelbare anledning til, at Abdolkarim Soroush har indvilliget i at give et af sine yderst sjældne interviews til den vestlige presse, er dog hverken Spinoza eller protestbevægelsen i Iran, men et oprør i Danmark. Næmli oprør i dele af pressen mod, at den forhenværende iranske præsident Mohammad Khatami er udsat til at modtage The Global Dialogue Prize sammen med den iranske filosof Daruysh Shayejan i Århus til januar. Prisen på 500.000 kroner uddelles som led i The Global Dialogue Project, der har til huse på Aarhus Universitet, og Abdolkarim Soroush sidder selv i den pris-komiteé, som har godkendt indstillingsudvalgets anbefaling af Khatami (medlemmerne af indstillingsudvalget er anonyme).

Blodige hænder

Men hvordan kan man give en akademisk forskningspris til en person, som har været præsident for Den Islamiske Republik Iran i en periode, hvor antal

let af grove brud på menneskerettighederne var legio?

»Mohammad Khatami fortjener prisen, og det er unfair at anklage ham for at have blod på hænderne,« siger Abdolkarim Soroush ilert.

»Khatami var valgt af folket og ikke udnævnt af det onde regime. Han blev valgt for, at han skulle gennemføre reformer; han blev så at sige sendt ind i regimet for at forbedre det,« siger Soroush, idet han med regimet mener den øverste religiøse leder, ayatollah Ali Khamenei, og de personer, han har udnævnt til at tjene sig.

»Regimet hadede Khatami, han blev præsident for at tjene folket, ikke regimet, og han blev genvalgt til sin anden periode med 70 procent af stemmerne. Det er en ære, folk ikke viser nogen, de ikke kan lide. Der var meget, der ikke lykkedes for Khatami og reformfolket, og man kan kritisere ham for mange ting, hvilket jeg selv har gjort, men man må anerkende, at der skete store forandringer i de otte år, Khatami var præsident.

Først og fremmest ændrede Khatami den politiske diskurs, påpeger Soroush. Fra 1979 og frem til 1997 talte magthaverne altid på vegne af »de fordømte her på jorden«; de talte om de underprivilegerede og det nødvendige martyrium, om pligter, krig og konflikter og den truende vestligørelse.

»Khatami talte for oprettelsen af en retsstat, for frihed og for borgerrettigheder. Det var helt nye ord, og det skete en åbning af det iranske samfund. Censuren blev slæktet, og en stribe reformaviser og tidsskrifter så dagens lys. En af de vigtigste, Jamea, fik en fuldstændigt uhørt stor succes med et oplag på 400.000. Regimet lukkede den, hvorefter dens afløser, Khordad, begyndte at udkomme og fik endnu større succes med et oplag på én million.

Det var et stort fremskridt, selv om Khatami ikke havde magt til at sikre dem mod at blive lukket. Reformaviserne nåede at offentliggøre mange vigtige artikler og lade læserne opleve en helt anden standard og form for journalistik end den sædvanlige.

Et af de mange store kapitler i Den Islamiske Republiks historie kom netop for dagens lys under Mohammad Khatami, nemlig de såkaldte »kædemøder«. Op igennem 90'erne blev over 80 forfattere, oversættere, intellektuelle, politiske aktivister og andre borgere myrdet som led i regeringens forsøg på kvæde den spirende reformbevægelse. Det var de nye reformaviseres dækning af fem mord i november-december 1998, der stillede ugeringerne til sky for den bredere offentlighed, og i begyndelsen af januar 1999 måtte Informationsministeriet udsende en indrømmelse af, at det var en gruppe af deres »uansvarlige og vilddelte« embedsmænd, som stod bag de »forargelige og rædselsvækkende« mord i Teheran.

»Alle i Iran blev rystet, da de hørte indrømmelsen læst op i radioen. Det

var hidtil uhørt, og efterfølgende kom der en fryringsrunde i Informationsministeriet. Det betød også, at parlamentet begyndte at vove at stille spørgsmål til informationsministeren – det havde han været alt, alt for skrækdiggende til før da, men nu blev han et menneske. Khatamis håndtering var meget modig, og det var én af grundene til, at han blev genvalgt,« siger Abdolkarim Soroush.

Stening og homoseks

Et andet kritikpunkt mod Mohammad Khatami i den danske presse er, at han ikke satte en stopper for dødsstraf ved stening.

»Khatami kendte sine begrænsninger, og han ville gøre en indsats alligevel. Man kan ikke kræve af ham, at han skulle rette op på alle ting i Iran. Der er nogle forandringer, som vil tage lang, lang, lang tid. Selv hvis parlamentet havde forbudt stening, skulle man overbevise de lærde i Qom, Vogternes Råd og befolkningen, før det kunne få virkning i praksis. Bortset fra det er Khatami progressiv, og jeg er sikker på, at han er imod stening.«

Hvad angår den ofte anvendte lakmuspurve på reformmuslimers overbevisning, nemlig spørgsmålet om deres holdning til homoseksualitet, siger Abdolkarim Soroush:

»Det er en synd, hvis to mænd har sex med hinanden. Det tror alle muslimer, og Khatami er ingen undtagelse. Det tror mange kristne for øvrigt også. Homoseksuelle er skabt sådan, og det er ikke fordømt på grund af det. I et religiøst demokrati, som er vores politiske mål, vil det være muligt at lade straffen være op til Gud, for så vidt som homoseksualitet praktiseres i det skjulte. Ifølge islam er det en form for moralsk forråds, og derfor må man ikke opmuntre nogen til det selv på stå frem som eksempel. Det er muligt, at der i fremtiden vil komme fortolkninger, som tillader en homoseksuel praksis, men for indværende kender jeg ingen muslimske lærde, der tænker i de baner.«

Mere overordnet set påpeger Soroush, at Mohammad Khatami af iranerne bliver opfattet som en kulturperson snarere end politiker.

»Kulturpersoner er historiens værter, politikere er historiens gæster. Politik er et produkt af kultur. En tyrannisk kultur indbeholder en tyrannisk politik, en liberal kultur indbeholder en liberal politik. Det er derfor, vi insisterer på, at kulturen må forandres, før at politikken kan blive det. Det siger vores historiske erfaring os. Vi gennemførte en revolution og erstattede shahens despoti med præstestyre, men præstestyre blev endnu et despoti, fordi kulturen ikke forandrede sig. Selvfølgelig skal der også politiske beslutninger til for at ændre kulturen; det er derfor, at reformbevægelsen arbejder for både kultur og politisk åbenhed, men reformbevægelsen begyndte, længe før Khatami kom til

magten. Khatami er et af dens børn, og han kunne som præsident styrke den, så den voksede og slog rødder. Den nuværende Grønne Bevægelse er en videreførelse af reformbevægelsen.«

Støtte til grønne

Med dette perspektiv for øje bliver prisen også opfattet som en støtte til Den Grønne Bevægelse:

»Den er blevet omtalt på hjemmesiderne, og det er stolte af den. De opfatter prisen som en støtte fra det internationale civilsamfund og som udtryk for, at reformbevægelsen tages alvorligt i Vesten. Men prisen er meget vigtig for hele den muslimske verden; alle kender Khatami og hans ide om dialog mellem civilisationerne, og det har stor betydning, at hans virke bliver anerkendt på denne måde. Også i Vesten er det vigtigt at fremhæve de muslimer, der går ind for dialog.«

I Vesten i dag kan ordene »dialog mellem civilisationerne« let have en lidt forslid klang, men i Den Islamiske Republik Iran anno 1998 var det hverken letkøbt eller ligegyldigt at stå frem med et sådant forslag.

»Khatami havde to ting i tankerne. Den ene var, at udgangspunktet for dialog er lighed, og det indebærer, at vesterlænderne ikke ser ned på mennesker fra Den Tredje Verden, men lægger arggangen på hylden. Man ærer og lytter til alle.«

»Den anden ting var at imødegå en strømning i selve Iran, hvor alle, der ikke forbandte Vesten, blev stigmatiseret og beskyldt for at være vestligtore. Det er en meget farlig diskurs, fordi den indebærer en afvisning af, at vi kan lære noget af Vesten. Samtidig kører det i ring: Vi ser ned på Vesten, fordi Vesten ser ned på os. Khatami ønskede at tage luften ud af hele denne tankegang ved at insistere på, at vi ikke skal frygte vestligørelse. Regimet brød sig bestemt ikke om Khatamis ide, de ønskede ikke nogen form for fred med Vesten, og de modarbejdede hans bestræbelser.«

I international sammenhæng og ikke mindst i FN-regi vakte forslaget om dialog mellem civilisationerne genklang, fordi Samuel Huntingtons *Civilisationernes sammenstød*, der blev udgivet i 1993, var blevet taget meget alvorligt, påpeger Soroush. Som eksempel nævner han, at han dengang blev inviteret til en konference i Berlin, som handlede om, hvordan man i den tyske udenrigspolitik skulle forholde sig til civilisationernes sammenstød.

Abdolkarim Soroush, som i sin tid studerede først kemi og siden videnskabsfilosofi i London, er en af verdens førende specialister i persisk tyding og har sammenlignet den muslimske sprogfilosofi som en af sine hovedinteresser. Han anser også selv dialog mellem civilisationerne for at være en absolut nødvendighed:

»Shakespearer og også den persiske digter Jallaludin Rumi har sagt, at 'musik er kærlighedens føde'. Jeg vil sige,

at 'dialog er fredens føde'. Vi må gøre alt for at sikre fred og undgå sammenstød, og frem for alt skal vi vide meget mere om hinanden. Alt for mange mennesker lever i en tåge og ved alt for lidt om andre religioner og civilisationer, og det afstedkommer misforståelser. Derfor må vi skabe fora, hvor vi sætter os og taler sammen og lærer hinanden at kende. Viden går forud for handling, og fejlagtig viden fører til fejlagtige handlinger,« erklærer Abdolkarim Soroush.

Fortolkningsfrihed

Dialogen – og ikke mindst dens fortsættelse i form af anerkendelse af forskellighed – er også en absolut nødvendig blandt muslimer, hvis der skal udvikles det religiøse demokrati, som Abdolkarim Soroush og hans tilhængere stræber efter. Hjørnestenen vil nemlig her være fortolkningsfrihed:

»At åbne for fortolkningsfrihed er det første skridt frem mod frihed i vores samfund. Religion er én ting, forståelse af religion er en anden. Der kan ikke og bør ikke være nogen officiel fortolkning af en religion. Al fortolkning er menneskers værk og derfor fejlbart; enhver lærds fortolkning er udtryk for én mulig fortolkning ud af mange mulige,« siger Abdolkarim Soroush.

Sin egen fortolkning af Koranen og den islamiske tradition betegner han som moralhistorisk. I udgangspunktet anser han Koranen for at være profeten Mohammads ord, altså et menneskes ord, men inspireret af Gud, hvilket er kærterse taler i forhold til traditionen, som den Koran er Guds ord. Men som han siger: »Profeten var ingen pappegøje.«

Endvidere mener Soroush, at teksten ikke skal tages bogstaveligt, men forstås ud fra sin historiske kontekst. For eksempel er alle påbud, love og regler, som står i Koranen, ifølge Soroush provisoriske, ikke evigtværende, og kan derfor fortolkes, så praksis kan forandres.

Soroush' forelæsninger er udgivet på omkring 1000 kassetænder, hans seneste kan ses på YouTube, hans bøger og artikler bliver læst og diskuteret og er oversat til blandt andet tyrkisk, arabisk og indonesisk. Hans modstandere i Iran udgiver den ene bog efter den anden, hvori de genfinder hans ideer og argumenter. I september skrev han et åbent brev til ayatollah Ali Khamenei, hvori han kritiserede regimet i skarpe vendinger og definerede målet for reformbevægelsen som oprettelsen af et »post-teokratisk styre.«

»Jeg skrev bevidst ikke, at vi ønsker et sekulært styre, for jeg mener netop et etisk-moralsk styre; det er det, vi ønsker. Etik er vigtigere end religion – alle religioners mål er etik,« forklarer Soroush.

»I ethvert politisk system er der nogle grundlæggende etiske værdier, som skal beskyttes. I det liberale demokrati gælder det individets frihed, i det socialistiske system gælder det social retfærdighed, og i et religiøst

demokrati gælder det en rygrad af religiøs moral.«

Soroush angrer

I brevet refererer Soroush også til sin egen fortid som tilhænger af ayatollah Khomeini og som medlem af en kommission, hvor han 1980-83 midlertidigt »rensede ud« blandt lærerstanden på universiteterne – ugeringer, han i brevet beder Gud om tilgivelse for. Ikke mindst i det lys dæler han Weekendavisens skepsis over for, hvilken form for institution der kan være ansvarlig for dels at definere en sådan »rygrad af religiøs moral«, dels at beskytte den, samtidig med at fortolkningsfriheden fastholdes:

»Det kunne være en form for Vogternes Råd. Hvis man anvender den samme formulering som i den irakiske forfatning, nemlig at lovgivningen ikke må være anti-islamisk, så vil det give et frirum, der er langt større, end når det stiplures, at den skal være i overensstemmelse med islam. Samtidig skal det også sikres, at retssystemet er fuldstændigt uafhængigt af den udøvende magt. Retssystemet er demokratiets hjerte. Jo stærkere retssystemet, desto stærkere demokrati. Derfor foreslår jeg, at retspræsidenten skal vælges ved folkeafstemning.«

Aktuelt er Abdolkarim Soroush mere optimistisk end længe. Den Grønne Bevægelses betydning er stadig voksende og lægger et tungt pres på regimet. I den bredte befolkning sjæner han den øverste religiøse leder, Ali Khamenei, mistet sin legitimitet som religiøs autoritet og fremstår som en geme politiker. Samtidig har Mahmoud Ahmednadj forskertset det meste af den opbakning, han nød frem til valget i juni. Det er selvs præstestyre, der nu sættes spørgsmålstegn ved, og ikke blot hvilken fløj der skal have magten.

»Målet er skridt for skridt via reformer at begrænse de ikke-folkevalgte magt til fordel for de folkevalgte magt, for vi ønsker vittetrig ikke en ny revolution,« siger Abdolkarim Soroush.

»Regnet tænker nu i forhandlinger i den retning. Revolutionsgardens øverste ledelse har indset, at man ikke kan løse den nuværende konflikt med magt. De er nødt til at gå i dialog. I første omgang er kravet, at alle fanger løslades og bliver rehabiliteret, og at de ansvarlige retsforfølges. Det er det absolutte minimum, der skal til for at skabe en vis form for retfærdighed. Næste skridt er et omvalg. Mahmoud Ahmednadj må afsættes, og det vil han blive, hvis der kommer et folkvalg.«

Men hvis det skal holdes omvalg, kan Vogternes Råd i sin nuværende skikkelse ikke sikres, at det bliver fair. Derfor bør Rådet befjales ændres og begrænses, og det indebærer, at den øverste leders magt begrænses. Dermed når vi skridt for skridt frem til, at forfatningen skal ændres, og det er det centrale krav hos Den Grønne Bevægelse.«